

А н и н.

ДОНЬКА ШТУНДИСТА.

Була се молода і весела дівчина. Мала сімнацять літ, а була невинна і наївна як мала дитина.

Її батько був штундівським проповідником. Походив із України і там повірував. Коли пізнав сьвяте письмо, покинув православну віру і разом із жінкою перейшов на штунду. По занятю був мулярем, однак коли повірував, почув у собі поклик ширити ту нову віру між народом і став штундівським проповідником. Терпів голод і холод, терпів арештованя і переслідуваня правительства, однак не зважав на се і вів своє діло дальше в жаром і посьвяченем. Терпів не лише від чужих, але й від власної родини.

Його жінка була Московка. Коли її брати довідали ся про її перехід на штунду, одного разу під неприсутність мужа напали на її дім і хотіли її вбити. Однак тверда віра спасла її, ще й їх навернула на дорогу істини. Брати були п'яні, а вона тримала на руках малу дитину. А коли вони грозили їй смертю, вона сказала :

— Боже мій, ти моя єдина опіка! Коли бажаеш моєї смерти, то прийми мою грішну душу до царства небесного.

Се спасло її, а брати повірували.

Коли переслідуваня правительства змогли ся, коли штундистів масами засиляли до каторг і в Сибір, многі з них зачали тікати до Америки, а штундівський проповідник три тижні ховав ся перед оком поліції, і нарешті втік із родиною щасливо до Румунії. Тут пробув короткий час, а потім переніс ся до Болгарії. В Болгарії працював як муляр, а коли трохи пізнав болгарську мову, зачав проповідувати і наvertати людий. В літі працював, а в зимі

проповідував. Нераз цілими тижнями не було його дома, ходив з хати до хати, з одної місцевости до другої, збирав людей і проповідував євангеліє. Коли навершені брати не випрали йому сорочки, то по кілька неділь ходив в одній, а коли вош вилізла йому на ковнір, і люди показували йому се, тоді він говорив :

— Не випрали ви мені сорочки, то й не дивниця, а в тім — з вами пробуваю, то й від вас се дістав.

Він був непосидючий, не міг довго жити в однім місці ; коли на вернув в одній місцевости кількох людей, заснував брацтво і переносив ся дальше.

Про його успішну роботу довідала ся американська місія в Софії, покликала його до себе, визначила йому плату, він покинув своє ремесло і став постійно проповідувати.

Так прожив він у Болгарії багато літ. Сивина припорошила його волосє, але енергія і молодечий запал не остигали. Американська місія зробила йому предложенє, щоб їхав до Америки і там ширив слово істини поміж своїм народом. Він радо згодив ся на се і з найстаршою донькою і сином приїхав до Америки. Донька пішла в Нью-Йорку на службу, син пішов там працювати до фабрики, а він заїхав в місто С. Тут я пізнав його. Середнього росту, сухий, подовгасте лицє, живі очі, сиве волосє, вуси і борода, вічно усміхнений. Так виглядав штундівський проповідник.

В місті С. живе багато уніятів і православних і він став між ними проповідувати.

Нарід приняв його зразу зі сьміхом, потім став супротивного ворожо, назвав його антихристом і чортом, та він не зважав на се, лиш робив своє діло. Люди, що були найліпшими парохіянами, уніятськими чи православними, звернули увагу на його проповіді, стали ходити на його недільну науку і деякі з них повірували.

В короткім часі спровадив жінку і молодші діти з Болгарії, взяв доньку зі служби і сина і спровадив їх до міста С.

Тут я пізнав доньку штундиста.

Одного разу зайшов я із своїм приятелем до них до дому. Жили в брудній долішній часті міста, де живуть наші люди. Ми ввійшли до хати і застали там багато людей. Провідник читав сьвяте письмо, а вони слухали. На наше привитанє всі повставали з місць і простягали до нас свої чорні від роботи і зіпрілі руки.

Читанє сьвятого письма скінчило ся, люди розійшлись, а ми з товаришем лишили ся. Жінка проповідника була щось нездорова і положила ся скорше до ліжка, а він із донькою сидів з нами і балакав. Вона була дуже весела і все сьміяла ся. Її сьміх був якийсь такий щирий, наївний і дитячо невинний. Ми говорили про Америку і Болгарію і час зійшов нам дуже весело. Година вже була пізна і ми вибрали ся до дому. Вона відпровадила нас на подвіре і сказала, що нас дуже любить, що їй приємно говорити з нами, бо ми не робимо чорної роботи і порядно вбрані. Тамті люди, то справді її брати, але вона не любить подавати їм руку, бо їх руки чорні і зіпрілі, а наші не такі. За кожним словом, коли се говорила, весело сьміяла ся.

Мені подобались її слова, бо я бачив у них невинність і наївність.

Вона попросила нас заходити частійше до них. І коли ми мали свобідний час, а на дворі була погода, ми вечером заходили до них.

Одного разу я зробив пропозицію, чи не схотіла-б вона піти з нами на прохід. Вона втішила ся дуже і згодила ся. Се було вечером, погода стояла прекрасна. Ми пішли до парку, сіли на лавці і були веселі. Вона розповідала, що коли була в Болгарії, дуже любила бігати босо по траві. В Болгарії якомсь красше жити, як тут... Я чув нераз, як вона співала дома набожні пісні, і попросив її, щоб заспівала нам тепер, але яку сьвітську пісню. Вона сказала, що папа не любить, коли вона співає сьвітських пісень, але вона дуже їх любить, а що тут папи нема, то вона нам заспіває. І своїм тоненьким, милим голосочком затила болгарську пісню. Мені було дуже любо чути її спів, і я попросив, щоб іще раз заспівала. Але вона заспівала духовну пісню. Була вже пізна година і ми вернули до дому.

Від того часу ми дуже часто брали її на прохід і вона була нам за се вдячна. Коли ми приходили до її дому і казали: „Гарна погода, ходіть на прохід“, вона з радости плескала в долоні, брала чим скорше капелюх на голову і вибігала з хати перша.

Одного разу сказала до нас: „Коли хочете, то я вам заспіваю хахлацьку пісню“. Ми дуже радо згодили ся і вона заспівала „Віють вітри“. Коли скінчила, сказала, що дуже любить ту пісню. Я завважав, що вона хахлачка, то й повинна її любити. А мій товариш додав, що вона повинна навчити ся говорити по хахлацьки,

бо се її родинна мова. Вона сьміючи ся відповіла, що вона не хахлачка і не хоче нею бути, її родинна мова болгарська, бо вона там вихована, а хахлацької мови не любить, бо та мова дуже сьмішна. Нам папа одного разу говорив, що ми хахли, але я сказала, що хахлачкою ніколи не буду.

Кілька день пізнійше ми зробили довшу прогульку в околицю міста С., до великого озера. Я винаймив човен і ми сіли обоє, щоб трохи повозити ся. Вона дуже бояла ся води, пригорнула ся до мене як дитина і попросила, щоб я не гнівав ся, але їй так безпечно. Ми виїхали на середину озера. Погода була чудова. З поза гір виглядало золотисте промінє заходового сонця і відбивало ся на гладкій поверхні води. Звичайно вона багато говорила і за кожним словом сьміяла ся, тепер чогось задумала ся, незначно відсунула ся від мене, впялила очи в гладке зеркало води і сказала: — Ах, як мені тут любо... По тих словах обняла мене за шию і горячо поцілувала...

Човен захитав ся, вода зморщилась, ми прибили до берега. Нас давно вже ожидали, а я їй не зчув ся, що ми цілу годину пробули на воді. Вона була дуже весела, співала і сьміяла ся. Зривала траву і скоботала мене по шиї. Ми бавились як діти. Вона говорила мені „ти“. Пізно вечером ми приїхали до дому. Її мати зварила на вечерю хахлацького квасного борщу з буряками і спекла разового хліба. Ми їли смачно і згадували веселі хвилі на озері. Вже була північ, коли я ляг спати.

Другого вечера я знов прийшов до них. Вона була сумна і пригноблена. Мене се дуже вразило, бо я перший раз стрітив її такою. Я навіть не посьмів сказати як звичайно: ходім на прохід, але вона сама убрала капелюх, і ми вийшли. Кілька хвиль ми йшли мовчки. Мені було дуже прикро, бо я бачив, що їй щось тяжить на серці. Що се таке, я не міг догадати ся. По хвилі вона промовила плаксивим голосом: — Ви десь певно сьмієте ся з мене, що я така розтріпана. Мені папа говорив, що я занадто багато сьмію ся, що я не повинна так багато сьміяти ся, бо я вже не дитина. Але що-ж я пораджу, коли така вже моя вдача. Ви мені того не візьмете за зле? Я вже буду старати ся не сьміяти ся так багато.

Я запевнював, що її сьміху не можна брати за зле, бо тільки люди, що мають нечисту совість, рідко коли сьміють ся, але се не помогло. Невинний і діточий сьміх уже рідше проявляв ся на її

лиці. Я чув, що вона застановляє ся над тим, що говорить, глибше думає, і мене прикро се вражало, бо я бачив, що вона тратить свою діточу невинність, свою наївність. З кожним днем ставала поважнішою і більше задуманою.

Одного вечера підчас проходу сказала до мене, що не хоче виходити за муж, бо хотіла би мати такого мужа як папа, але другого такого нема на світі, тому вона не вийде за муж.

Се була перша наша розмова на сю тему. Вона вже говорила мені „ви“. Дальше сказала мені, що мене трошечка не любить, тому що я курю і пю пиво, і просила, щоб я завтра цілий день не курив. Коли я їй обіцяв, вона дуже втішилась і знов зачала мені як давніше говорити „ти“. Потім співала різні пісні, світські і духовні, а коли я звернув її увагу, що вона захрипла, отже не повинна співати, то вона відповіла, що нарочком хоче захрипнути, щоб завтра не потребувала співати на молитовних зборах папи. „Я дуже люблю співати духовні пісні, але для себе дома, а папа все хоче, щоб я співала при чужих людях. Я того дуже не люблю і тому хочу на завтра захрипнути“.

Ми умовились, що коли завтра буде погода, то поїдемо на озеро.

На другий день справді була погода, але вона сказала, що на озеро не хоче їхати, та коли я хочу, то вона піде зі мною на прохід. Той спосіб говорення — „коли я хочу“ — вразив мене тим більше, бо я завважив, що вона якась не своя.

— Чи підемо до парку, як звичайно? — питаю її.

— Ні! ні! — відповіла якимось дивним тоном — будемо ходити тут по при хату.

Я завважив у ній велику зміну. Загадка швидко розв'язала ся. Вона сказала мені, що то якось не випадок, щоб ми самі вечером проходили ся, що скажуть на се люди?

Мене як би хто обілляв зимною водою. Я не міг відповісти на се ані слова. Я почув, що вона тратить свою невинність, що починає відрізняти, що я чужий мущина, а вона чужа дівчина. Ми майже нічого більше не говорили. Мовчки попрощавшись ми розійшли ся домів.

Я перестав бувати у них...

Від того часу минули два місяці. Настала зима, сніг і морози. Весь той час я нераз згадував доньку штундиста і чогось жаль мені було. Я жалував за нею, як за страченим щастем. Аж

тепер станув ясно в моїй уяві її образ. Від того часу, як ми розійшлися, наступила в мені велика переміна. Я постарівся на душі. Новий завід у життю витиснув болюче знамя на моїм серці. Чому називаю се заводом, не знаю, але при ній відмолоділа, відсвіжилась моя душа, я полюбив її як сестру, і мені прикро було, що так скоро пробудила ся в ній жінка. Я бажав, щоб се ніколи не наступило, а властиво ніколи не думав про се. Я брав її на прохід, говорив із нею і сьміявся і бавився як дитина і мені було мило. Нагло все те скінчило ся, і тепер я й не знав, що з нею діється.

Тут в Америці так багато стрічаємо різних людей, стільки сьвіжих відбирає чоловік вражіннь, що до нічого не може привязати ся на довгий час.

Як мені було прикро за нею в перших хвилях розлуки, однак признаю ся, по двох місяцях я й забув про неї.

На дворі був мороз, але було погідно і я із своїм товаришем умовили ся поїхати до поблизької місцевости на озеро, на лід. О шестій годині мали ми вийти ся на почті. Я прийшов скорше, на почті було тепло, я закурив папіроса і жду. Шеста година минала, мого товариша не було. Мені стало дуже нудно. Я заглянув до своєї скринки на почті, не було жадного листу. Я давно вже очікував листу зі старого краю, від родичів, і був неспокійний, що з ними діється. Чи здорові вони, чи веселі, чи може хто слабій в родині? Я виглянув крізь вікно: вулицею йшло багато людей: зачорнені майнери в лямпах на шапках, із динерками в руці, багато дівчат і жінок із фабрик. А все те легко убрале, жовте в тяжкої роботи, безкровне. Я задумав ся. Туга залягла мое серце, я пригав собі свій рідний край, свій нарід, поля застелені снігом, і мої очі зайшли сльозами...

Гей, гей, чи поверну я коли між своїх?

І я відповів собі в душі, що мушу вернути, бо інакше тут жарно згину. І мені стало лекше на серці.

Мій товариш не приходив. Уже була сема година і я роздумав уже не йти на лід. Піду завтра, коби лиш була погода. Певно зайшла йому якась перешкода.

Перед відходом заглянув я ще раз до скринки. Дивлю ся, є лист. Мене огорнуло якесь дивне прочутє. Дріжачою рукою взяв я той лист, перечитав кілька разів адресу, але письма не міг пі-

знати. Отвираю лист, читаю і очам своїм не вірю. Сей лист був від доньки штундиста... Вона пише :

„Шоважаий Пане! Простіть мені, що може зле роблю, але хочу бачити ся з вами. Заклинаю вас на милі хвилі, які ми пробули разом, прийдіть, конечно прийдіть завтра до парку о годині шестій вечером. У відомій вам альтані буду вас ожидати. Я хочу від вас поради... Соня“.

Що зі мною діялось, коли я прочитав той лист, годі описати. Передівсім мені стало чогось дуже сумно. Я читав сей лист раз по раз і намагав ся уявити собі, як вона писала його, що тоді думала про мене, як тоді виглядала. Що спонукало її до того, щоб до мене писати лист? Я ніяк не міг собі того витолкувати. Невже-ж їй жаль за тими милими хвилями, які ми разом пробули? Невже-ж вона почувала себе винуватою тому, що ми так розійшли ся, і тепер хоче направити се? Чи може вона полюбила мене? Може полюбила тою горячою, першою любовю і тепер тужить, гине за мною? І та любов довела її до того, що мене листовно завізвала на сходи́ни? Але ні, ні, се ніяк неможливе, я-ж її любив як рідну сестру, не як жінку, і вона мене також не могла інакше любити. Чи може я помиляю ся, може вона справді полюбила мене тою грішною любовю, однак перемагала себе і останнього вечера, коли ми проходили ся, вказала на невластивість наших проходів? Може вона через ті два місяці тяжко боролася з собою, хотіла вбити в собі ту грішну любов, однак у кінці переможена написала сей лист? Але якої-ж поради хоче вона від мене? Чи буду я в змові дати їй ту раду? Ріжні здогади мучили мене дуже. Блиснула мені гадка, що треба добре застановити ся, чи йти на ті сходи́ни, чи ні? Але я не міг застановляти ся, бо чув цілим єством, що мушу там піти, мушу, хоч би не знати що мало стати ся. Я стратив спокій і мучив ся. Я згадував ті щасливі невинні хвилі, які пробув із нею, я чув, що вони безповоротно вже минули. Я пригадав собі той ширій поцілуй на озері і в моїй уяві станув її образ, але вона була така сумна. Все, кілька разів являла ся мені в сні, все була сумна. З її діточого, невинного сьміху і сліду не стало.

Я мучив ся цілу ніч і другий день до вечера не мав спокою. О пятій годині скінчила ся моя робота, властиво я нічого не міг робити, і пішов на означене місце.

На дворі була гарна погода, мороз не брав, та все-ж таки було досить холодно. В парку було пусто, ні живої душі, ні слідів на гладкій поверхні снігу. Мені прийшло на гадку, що вона не прийде, буде боятися йти сама вночі стілький сьвіт до пустого парку. Я знав її боязливу натуру. Оподалік, між деревами обвантаженими снігом я побачив альтану. Я запер у собі дух і з острахом наближався до неї. Шеста година вибила в місті. На небі поміж сивими хмарами мчався блідий місяць, а його сьвітло продиралося крізь навантажене снігом галузе і раз яснійше, то знов темнійше освітлювало альтану.

Коли я вступив на поріг альтани, великий місяць як раз виглянув із за хмар і стало дуже ясно. В протилежнім куті альтани заворушилася якась тїнь. Мене напав ляк. Я погадав собі, що се може бути якийсь підступ, якась зрада, і машинально сягнув до кишені. Намацавши ніж, стиснув я його рукою і зупинився на місці, пильно приглядаючися тїни в куті. Місячне промінє падало просто на моє лице.

Тїнь порушилася і я почув придавлений голос: — То ти?

— Се я, я! — і я підбіг до неї. То була донька штундиста. Вона скулилася на лавці, була заплакана і дрожала з холоду. Вказала мені місце і я сїв біля неї. Мені було ніяково. Я не міг розпочати розмови, не знав що сказати. Вона склонила голову і також мовчала. Я видів, як вона дрожить із холоду і по хвильці запитав, чи їй не холодно? Вона зломаним голосом відповіла, що їй так добре.

Однак я сказав, що окрию її своїм пальтом, а їй так тепло одітій, то мені нічого не зашкодить. Вона не згодила на се, лиш ухопила дрожачою рукою мене за руку і гірко заплакала. Мені стало невимовно жалко, сльози тиснулись мені до очей, я бачив перед собою безпомічну дитину і не знав, чого вона плаче. А вона плакала і стискала мою руку.

— На Бога, чого ти плачеш? Скажи, молю тебе скажи, не плач, що з тобою? — плів я без памяти.

Її плач в'їдався в мою душу, я не знав, що робити. Я боявся, що наступить щось страшне.

По добрій хвилині вона заспокоїлася, глянула на мене і сказала: — Ах, як би я бажала вмерти!

— Що сталося, скажи? — прошепотів я з острахом.

Вона не вважала на мої запити, лиш говорила відірваними реченнями :

— Так мені тепер тяжко жити... а я була така весела, така щаслива... ні, папа мене зовсім не любить... як би любив, то не силував би мене до того.. Він хоче, щоб я вийшла заміж за Максима... а я його не люблю, страх не люблю.

Вона говорила крізь плач, а рясні сльози капали на мою руку. Я вже знав, що її болить і чому вона так гірко плаче. Максим, то був молодий, гарний парубок, Білорус. Він працював у копальнях вугля і недавно повірував. Я пригадав собі його зачорнене лице і брудні, зіпрілі від тяжкої праці руки.

Я старався заспокоїти її, хотів переконати її, що се неможливе, щоб батько домагався того від неї. Папа певно зробив лиш таке пропозиція, але ніколи не міг її силувати до того... Однак се нічого не помогло.

— Ви не знаєте мого папи! Він що раз скаже, що собі постановить, то се мусить стати ся, аби там не знати що діяло ся. Я бачу, чую, що папа вже не любить мене. Але ні, я того не можу зробити... я не вийду за Максима... я втечу з дому геть у світ, а за Максима не піду. Я собі дам раду, я на себе запрацюю, а за Максима не піду, не піду хоч би мала вмерти...

В тих словах я пізнав, що вона любить мене, тому й покликала мене сюди. Я знав, що вона вийшла би за мене заміж, і мені стало лячно. Як би я лиш слово сказав, вона пішла б зі мною... Але я сього не міг зробити. Я любив її як рідну сестру, любив її душу, але ніколи як жінку. Я міг бути її приятелем, її братом, але ніколи мужем...

Вона вже зовсім заспокоїлась, ми стали спокійно говорити. Я довідався, що її мати противна тому подружжю, але воля матери супроти волі батька нічого не значить. Ми ще довго говорили в альтані, вона вже не плакала, але в її словах, у її голосі пробивалася резигнація. Вона надіялася від мене иньшої поради, але завела ся і тому попала в таку резигнацію...

Я знов хотів окрити її своїм пальтом, але вона не згодила ся на се. Мою руку випустила зі своїх рук, піднесла ся з місця і сказала: — Ходім!

На її лиці були ще сліди сліз, а волосє було побурхане. Я отер її лице і пригладив її волосє, а місячне промінє виглядало з поміж навантаженого снігом галузя і бавило ся її золо-

тавою, русявою косою. Вона заложила на голову капелюх, оперлася о моє рамя і ми побрили снігом до вулиці.

Ми говорили мало що до себе, більше були віддані своїм власним думкам. Я чув, що в її душі прийшло до конфлікту між вірою і житєм. Сьвяте письмо вповне в неї батьком від маленкості наказувало їй любити батька і підлягати його волі. Серце її однак не могло підлягати йому і вона терпіла. Вона випуватила батька лиш у тім, що її не любить, бо як би любив, то не силував би виходити за Максима. Така була вся її льогіка...

Ходою вона трохи розігріла ся, а коли ми прийшли до міста, напили ся теплої чоколяди. Потім я відпровадив її до дому, а на прощанє вона сказала: — Що зі мною стане ся, не знаю, але моє щастє вже не верне ся. Бувай здоров!

І ми розійшли ся...

Вражівь того вечера я не міг зібрати до купи. Одно мені було ясне, що терпіє її велике, над її сили, і що вона зломана на ціле житє. Мені було її жаль і я був обурений на її батька. Невже-ж його віра така безпощадна, що він жертвує для неї щастє своєї доньки? Він знав, що донька не любить Максима, а проте хотів їх злучити, бо Максим повірував і міг для штунди багатозробити. Я не хотів його підозрівати за иньші користи з того подружя, я вірив, що він бажає щастя своїй дитині і бачить те щастє в тім подружю, але та абсолютна, накинена воля видавалася мені фанатичною, сліпою. Так, не інакше, штундівський проповідник був фанатик, а жертвою його фанатизму паде щастє його дитини... А вона, донька штундиста, не була фанатична, вона чула ті тяжкі кайдани і рвала ся до житя. Так, се я пізнав аж надто добре підчас наших прогульок.

Мені прийшо на гадку поговорити з Максимом, але я роздумав, я не міг зраджувати її тайни. Я зовсім не міг помогти їй у її терпію.

Від того часу минув тиждень. Одного дня перед вечером я стрітив її на вулиці перед склепом. У склепі був її батько й мати. Я привитав ся з нею, вона усміхнулася, а її очи зайшли слюзою. Вона сказала до мене: — Закликали, наказали, мушу зробити. Від нині за дві неділі вже не буду дівчиною.

Відвернула ся від мене, щоб отерти з очий слюзи...

— Ви прийдете? Ви мусите прийти на моє весіле!...

Я не міг довше остати ся з нею, мені було дуже тяжко на серці, я звиняв ся браком часу і відійшов..

Отже доконав свого старий фанатик і знищив щастє дитини.

Два дни перед вінчанєм дістав я письменно запрошенє на шлюб, який відбуде ся в баптиській церкві.

Поміж уніятів і православних розкинено карточки, на яких була така відозва:

Братя і Сестри во Христї!

Прийдїть у недїлю о годинї шестїї вечером до баптиської церкви і побачите, як то вінчали перші апостоли, як сьвяте письмо наказує.

В недїлю о шестїї вечером я пішов до баптиської церкви. Лиця молодї я не міг бачити, бо було багато людий, але я чув проповідь штундівського проповідника про те, як то вінчали перші апостоли, і як сьвяте письмо наказує вінчати.. Я почув відразу до штундівського проповідника. Вінчанєм своєї доньки робить собі розголос, уживає його за рекляму для себе!

Доньки штундиста я вже більше не бачив. Чув тільки, що тяжко слабувала, і що коли приїде до дому родичів, то їй ліпше, а коли верне до дому мужа, то знов слабує.

Скрентон, Па, 25 червня 1905 р.

